

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI RAHBARLARINING BOSHQARUV FAOLIYATIDA EMOTSIONAL INTELLEKTNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMI

INATOVA NILUFAR XAYRULLAYEVNA

ANNOTATSIYA

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarining boshqaruv faoliyatida emotsional intellektni rivojlantirishning psixologik mexanizmi bugungi kunda ta'lim menejmenti sohasidagi eng dolzarb ilmiy-amaliy muammolardan biridir. Emotsional intellekt rahbarning o'z hissiyotlarini anglash, boshqarish, shuningdek xodimlarning emotsional holatini tushunish va ularga ta'sir ko'rsatish qobiliyati sifatida ta'riflanadi. Ushbu konsepsiya birinchi marta 1990 yilda amerikalik psixologlar Piter Salovey va Jon Mayer tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan. Keyinchalik 1995 yilda Daniel Goleman tomonidan chop etilgan "Emotsional intellekt" nomli kitob ushbu tushunchaning keng ommalashishiga olib keldi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, ta'lim tashkiloti rahbari, emotsional intellekt, psixologik mexanizm, boshqaruv faoliyati, empatiya, stressni boshqarish, motivatsiya, muloqot madaniyati, psixologik kompetensiya.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, bolalarning sifatli maktabgacha ta'lim olishiga teng huquqli imkoniyatlarni ta'minlash, maktabgacha ta'lim xizmatlarini rivojlantirish kabi ustuvor vazifalarni belgilab berdi. Ushbu konsepsiya rahbarlarning kasbiy va psixologik kompetensiyalarini rivojlantirish zaruratini ham o'z ichiga oladi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarining xodimlar bilan samarali hamkorlik qilishi ularning shaxsiy va kasbiy kompetensiyalariga, jumladan psixologik bilim va ko'nikmalariga bevosita bog'liqdir. 2025-yilda Kuralova N.A. tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda rahbar uchun muhim psixologik sifatlar sifatida empatiya (xodimlarning emotsional holatini tushunish va unga mos munosabat bildirish), stressni boshqarish qobiliyati (o'zini va jamoani stressdan himoya qilish), motivatsiya qilish qobiliyati (xodimlarni qiziqtirish va rag'batlantirish) hamda muloqot madaniyati (samarali muloqot va nizolarni boshqarish ko'nikmalari) kabi jihatlar belgilangan.

ASOSIY QISM

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlari faoliyatida uchraydigan asosiy muammolar sifatida quyidagilar aniqlangan: psixologik bilimlarning yetishmasligi (ko'plab rahbarlarning psixologik bilimlari yetarli emasligi xodimlarning individual ehtiyojlari va muammolarini tushunishni qiyinlashtiradi), stress va emotsional charchash (doimiy qaror qabul qilish va jamoani boshqarish bosimi rahbarlarning stressi va emotsional charchashini oshiradi), motivatsiya tizimining yetarli emasligi (ko'p hollarda rahbarlar motivatsiya vositalaridan to'g'ri foydalana olmaydi yoki faqat moddiy rag'batlantirish bilan chegaralanadi) hamda muloqot va nizolarni boshqarishdagi qiyinchiliklar (rahbarning muloqot ko'nikmalarining pastligi xodimlar bilan ishlashda nizolarning kuchayishiga olib keladi).

Emotsional intellektni rivojlantirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, emotsional intellekt (EI) ning rivojlanishi rahbarlarning o'zlarini boshqarish, boshqalarni tushunish va ijtimoiy munosabatlarni samarali boshqarish qobiliyatlarini oshiradi. D.Goleman (2017) ning tadqiqotlari maktab rahbarlarining EI ni rivojlantirish orqali ularning rahbarlik qobiliyatlarini yaxshilash mumkinligini ko'rsatadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlari uchun psixologik xususiyatlarni rivojlantirish modeli quyidagi bosqichlardan iborat bo'lishi mumkin: diagnostika (rahbarning psixologik kuchli va zaif tomonlarini aniqlash), o'qitish va rivojlantirish (zarur bilim va ko'nikmalarni shakllantirish bo'yicha maqsadli dasturlarni amalga oshirish), amaliyot (psixologik bilim va ko'nikmalarni kundalik boshqaruv jarayonida qo'llash), monitoring va baholash (rahbardagi o'zgarishlarni kuzatish va doimiy o'z-o'zini rivojlantirishni davom ettirish).

2025-yilda Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi tomonidan maktabgacha ta'lim tarbiyachilari uchun "Muvozanat" nomli malaka oshirish dasturi tashkil etildi. Ushbu dasturning asosiy maqsadi pedagoglarning emotsional farovonligini qo'llab-quvvatlash, o'z-o'zini boshqarish va amaliy psixologik usullar bo'yicha ta'lim berish, shuningdek emotsional intellekt va kasbiy motivatsiyani oshirishdan iborat edi. Ikki kunlik trening davomida ishtirokchilar zamonaviy metodologiyalarni o'zlashtirdilar, interaktiv mashqlarni bajarib, tajriba almashdilar.

2025-yil noyabr oyida chop etilgan ilmiy maqolada Asqarova D.I. maktabgacha yoshdagi bolalarda emotsional intellektni rivojlantirishning ichki va tashqi omillarini tahlil qilib, emotsional intellekt shaxsning psixologik va ijtimoiy kompetensiyasi sifatida uning shaxsiy yetukligi va ijtimoiy moslashuvchanligini belgilashini ta'kidlagan. Tadqiqotda emotsional intellektning shakllanishi oilaviy muhit, tarbiyachining kasbiy faoliyati, o'yinga asoslangan ta'lim va kommunikativ tajribalar bilan bevosita bog'liq ekanligi qayd etilgan. Mazkur tadqiqot 2025-yil 4-noyabrda qabul qilingan va 2025-yil 10-noyabrda onlayn nashr etilgan.

Bo'lajak pedagoglar uchun emotsional intellektning ahamiyatiga bag'ishlangan 2025-yil 20-oktyabrda nashr etilgan maqolada Iskandarov N. tomonidan zamonaviy

ta'lim tizimi pedagog kadrlarning nafaqat bilim darajasi va kasbiy ko'nikmalarini, balki ularning emotsional barqarorligi, o'zini anglash qobiliyati, shaxslararo munosabatlarni samarali tashkil eta olishini ham dolzarb mezon sifatida ko'rishini ta'kidlagan. Pedagog shaxsining emotsional intellekti yuqori bo'lsa, u o'z motivatsiyasini boshqarish, qiyinchiliklarga bardoshli bo'lish, ijobiy ruhda faoliyat yuritish qobiliyatiga ega bo'ladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarining boshqaruv faoliyatida emotsional intellekti rivojlantirishning psixologik mexanizmini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari sifatida quyidagilarni belgilash mumkin: rahbarlarning psixologik savodxonligini oshirish (psixologik treninglar va seminarlar tashkil etish, o'z-o'zini rivojlantirish uchun psixologik adabiyotlar va o'quv materiallarini tavsiya qilish), stressni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish (stressni kamaytirish usullarini o'rganish, ish muhitida qulaylikni ta'minlash uchun rahbarning shaxsiy vaqtni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish), motivatsiya tizimini takomillashtirish (nomoddiy rag'batlantirish usullarini joriy etish, xodimlarning ishga qiziqishini oshiradigan motivatsion intervyularni tashkil etish), muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish (samarali muloqot bo'yicha treninglar, nizolarni hal qilish strategiyalarini ishlab chiqish va o'rgatish) hamda doimiy psixologik yordam va maslahat xizmatlarini tashkil etish.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarining boshqaruv faoliyatida emotsional intellekti rivojlantirishning psixologik mexanizmi quyidagi asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi: diagnostik (rahbarning emotsional intellekt darajasini baholash), tarbiyaviy (psixologik bilim va ko'nikmalarni shakllantirish), amaliy (olingan bilimlarni kundalik boshqaruv faoliyatida qo'llash) va monitoring (natijalarni kuzatish va tuzatish). Ushbu mexanizmi takomillashtirish rahbarlarning xodimlar bilan samarali munosabatlar o'rnatishiga, ish muhitini yaxshilashiga va ta'lim sifatini oshirishiga xizmat qiladi.

Maktabgacha talim tashkilotlari rahbarlarining boshqaruv faoliyatida emotsional intellekti rivojlantirishning psixologik mexanizmini amaliy jihatdan tahlil qilish Ozbekiston talim tizimida 2025-2026 yillarda amalga oshirilgan aniq chora tadbirlar asosida yoritiladi.

2025 yil 11 oktyabrda Ozbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi tomonidan Oliy talim muassasalari professor oqituvchilari va zaxira kadrlari uchun Andragogik talim va boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish mavzusida malaka oshirish kursi tashkil etilgan. Ushbu kurs dasturiga rahbarlarda emotsional intellekt liderlik boshqaruvi natijalarga yonildirilganlik va yangi tajribalarga ochiqlik salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan mavzular kiritilgan. Treningning asosiy maqsadi talim tizimidagi pedagog va zaxira kadrlarda boshqaruvning zamonaviy bilim va konikmalarini shakllantirish kasbiy bilim

va kompetensiyalarini hamda liderlik konikmalarini doimiy ravishda rivojlantirishga komaklashishdan iborat etib belgilangan. Eyzexauer jadvali asosida ish rejalarini shakllantirish va vaqtdan samarali foydalanish shaxs ozida kreativ tafakkurni rivojlantirish yollari rahbarlarda uzoq kelajak istiqbolini tasavvur etish va uni yarata olish mahorati strategik rejalashtirish va yol xaritalarini ishlab chiqish stressni boshqarish va oz-ozini nazorat qilish kabi mavzular ham treningda uqitilgan. Bu esa rahbarlarning boshqaruv faoliyatida emotsional intellektni rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslarini shakllantirishga xizmat qilgan.

2025-yil 30-oktyabrda Talimni rivojlantirish respublika ilmiy metodik markazi tomonidan Raqamli transformatsiya maktabgacha talim ishtirokchilarini metodik va psixologik qollabquvvatlash mavzusida seminar trening tashkil etilgan. Tadbirida Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi mutaxassislari Maktabgacha talim muassasalari rahbar va mutaxassislarini qayta tayyorlash hamda ularning malakasini oshirish instituti professor o'qituvchilari va poytaxtdagi maktabgacha ta'lim tashkilotlarining metodik mahorat kuni doirasidagi seminar trening mashgulotlarini olib boruvchi trenerlar va pedagoglar jami 70 nafardan ortiq soha vakillari ishtirok etgan. Tadbir davomida Pedagogik mahoratni rivojlantirish bolimi boshligi Zamira Sangirova Maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagoglarini metodik va psixologik qollabquvvatlash mavzusida ma'ruza qilib oqituvchilarning kasbiy stressini kamaytirish psixologik barqarorlikni mustahkamlash hamda tarbiyachilarni metodik yangiliklar bilan tanishtirish masalalariga to'xtalgan. Bu esa maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbar va pedagoglarining psixologik salomatligini mustahkamlashda muhim amaliy qadam bolgan.

2025-yil may oyida Maktabgacha va maktab talimi vazirligi tomonidan poytaxtdagi Azimut Grand Hotel Uzbekistan mehmonxonasida maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagoglari uchun psixologik qollabquvvatlash dasturi Muvozanat trening dasturining yopilish marosimi bolib otgan. Ushbu dasturni tashkil etishdan asosiy maqsad maktabgacha talim tashkilotlari xodimlarining emotsional salomatligini tiklash va qollabquvvatlash pedagoglarni amaliy texnikalar ozini ozi boshqarish va emotsional qollabquvvatlash konikmalariga orgatish emotsional intellekt va kasbiy motivatsiyani rivojlantirishdan iborat bo'lgan. Shuningdek tarbiyachilar pedagoglar va maktabgacha ta'lim tashkilotlari xodimlariga ichki muvozanatni saqlashda professional salomatlikni mustahkamlashda va bolalar uchun emotsional farovon muhit yaratishda yordam berish belgilangan. Ikki kun davom etgan seminar treninglarda mutaxassislar zamonaviy psixologik metodlarni o'zlashtirishgan amaliy mashqlar bajarib o'zaro tajriba almashishgan. Trening ma'ruza modullari hamda interaktiv mashgulotlarni o'z ichiga olgani sababli dastur maksimal darajada amaliy va foydali ekanligi bilan ahamiyatli bo'lgan.

XULOSA

Amaliy jarayonni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarining boshqaruv faoliyatida emotsional intellektni rivojlantirishning psixologik mexanizmi O'zbekistonda 2025-2026 yillarda tizimli ravishda amalga oshirilmoqda. Muvozanat trening dasturi malaka oshirish kurslari psixologik sorovnomalar va attestatsiya tartiblari orqali rahbarlarning emotsional intellektini rivojlantirish bo'yicha normativ asos va amaliy mexanizmlar yaratilgan.

Biroq ushbu mexanizmning samaradorligini oshirish rahbarlar uchun maxsus dasturlar ishlab chiqish va mavjud psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Maktabgacha, umumiy o'rta, o'rta maxsus, professional va maktabdan tashqari ta'lim tashkilotlari pedagog kadrlarini attestatsiyadan o'tkazish tartibi to'g'risida"gi qarori, 2021-yil 17-sentyabr, 572-son. – Lex.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori, 2019-yil 8-may, PQ-4312-son. – Lex.uz
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston–2030" strategiyasi to'g'risida"gi farmoni, 2025-yil 30-yanvar, PF-16-son. – Lex.uz
4. Kuralova N.A. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarining boshqaruv faoliyatida emotsional intellektni rivojlantirishning psixologik mexanizmlari // "Psixologiya va ijtimoiy fanlar" ilmiy jurnali, 2025-yil, 3-son, 45-52-betlar.

